

زندگی نامه مهندس بازرگان

زنده یاد مهندس مهدی بازرگان در سال ۱۲۸۶ در تهران متولد شد. پدرش حاج عباسقلی بازرگان (تبریزی) از تجار دیندار، روشنفکر و سرشناس زمان خود بود. بازرگان تحصیلات ابتدایی را در مدرسه سلطانیه تهران و متوسطه را در دارالمعلمین مرکزی به پایان رسانید و در سال ۱۳۰۶، جزء اولین گروه محصلین ممتاز کشور، برای تحصیل به فرانسه اعزام شد. بازرگان پس از طی دوره مقدماتی و قبولی در کنکور سراسری کشور فرانسه، از بین دانشجویان اعزامی، اولین ایرانی بود که وارد تحصیلات عالی دانشگاهی شد و مورد تشویق وزیر فرهنگ وقت قرار گرفت. در سال ۱۳۱۳ پس از ۷ سال تحصیل در فرانسه به کشور بازگشت و به خدمت نظام وظیفه رفت. در سال ۱۳۱۵ به عنوان اولین دانشیار در دانشکده فنی دانشگاه تهران مشغول به تدریس شد و دو دوره

متوالی ریاست دانشکده فنی را به عهده گرفت. در سال ۱۳۳۰، توسط مرحوم دکتر مصدق به ریاست هیأت مدیره و مدیریت عامل شرکت ملی نفت ایران انتخاب گردید و با حمایت مردم موفق به خلع ید از انگلیسی‌ها و با همت متخصصین ایرانی موفق به راه‌اندازی و اداره صنایع عظیم نفت شد. در سال ۱۳۳۱ مسئول احداث شبکه لوله‌کشی آب تهران گردید و آن را به ثمر رسانید. پس از کودتای ننگین ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، به دلیل اعتراض مکتوب علیه انتخابات غیرقانونی مجلس شورای ملی، در بهمن ۱۳۳۲ از خدمات دولتی و استادی دانشگاه برکنار شد و تا شانزدهم بهمن ۱۳۵۷ که پست نخست‌وزیری دولت موقت انقلاب را به عهده گرفت، تنها در بخش خصوصی در زمینه تولیدات صنعتی فعالیت داشت.

فعالیت‌های دینی بازرگان، همیشه بر فعالیت‌های سیاسی او مقدم بود. از اوان تدریس در دانشگاه، با دانشجویان محشور بود و با آنان در تأسیس انجمن اسلامی دانشجویان و سپس در انجمن اسلامی معلمین و بعدها در تشکیل انجمن‌های اسلامی مهندسين و پزشکان، مشارکت داشت. اولین نمازخانه را در دانشکده فنی در محیط دانشگاه تهران ایجاد کرد و با ایراد سخنرانی‌های متعدد در مجالس و محافل مذهبی و علمی، خلاء اعتقادی و علمی جوانان را پر می‌کرد و در برابر تبلیغات ضد دین حزب توده و جریان‌های تجدد زده و دین ستیز، نقشی مؤثر داشت و پشتوانه علمی و معنوی جوانان دین مدار بود.

بازرگان اولین تألیف دینی خود را با عنوان «نماز» بین سال‌های ۱۳۱۵ تا ۱۳۲۰ برای جوانان نوشت و با هزینه شخصی به چاپ رسانید. نسخه‌ای از چاپ پنجم آن (اسفند ۱۳۲۲) در دست است. «مذهب در اروپا»، «مطهرات در اسلام»، «کار در اسلام»، «راه طی شده»، «اختیار»، «پراگماتیسم در اسلام»، از دیگر آثار دینی او در دهه ۱۳۲۰ و «از خدا پرستی تا خودپرستی» و «آموزش قرآن» در ۳ جلد در دهه ۱۳۳۰ می‌باشد. از زنده یاد مهندس بازرگان بیش از ۱۰۰ اثر مذهبی و ۱۶ اثر قرآنی به جای مانده است.

بازرگان از نظر علمی و فنی نیز فعال بود و پس از شهریور ۱۳۲۰ از بنیان تأسیس «کانون مهندسين» بود. در دومین سال تأسیس کانون مهندسين، اولین اعتصاب صنفی مهندسين به بار نشست و تحویلی عمیق در ارجاع مسئولیت و میدان فعالیت به متخصصین به وجود آورد و راه اصلاحات باز شد. واگذاری مسئولیت ادارات و کارخانجات به تحصیل کرده‌ها و مهندسان و حق داشتن دو نماینده منتخب از هر دانشکده در شورای دانشگاه، از دست‌آوردهای این اعتصاب صنفی است. در پایه‌گذاری و انتشار مجله «صنعت» نقشی اساسی داشت و با انجام کارهای تحقیقاتی و انتشار نتایج آن در قالب مقالات و کتاب‌های علمی، از خود دست‌آوردهای ارزنده‌ای به یادگار گذاشته است، در وصف صنعت (۱۳۱۵)، زندان هارون یا آتشکده ساسانی (۱۳۲۳)، دیاگرام عمومی برای گازها و هوای مرطوب (۱۳۲۳)، سازمان مسافری شهرستان تهران (۱۳۲۳)، صفحه محاسبه (۱۳۲۳)، ترمودینامیک صنعتی (۱) و (۲) (۱۳۲۳)، تعیین شرایط هوای مطبوع (۱۳۲۶)، آینه صنعت در ایران (۱۳۲۸)، خشک کردن هوا بدون ماشین میرد (۱۳۲۹)، مهندس خارجی (۱۳۳۴) و بسازیم یا برایمان بسازند (۱۳۳۵)، باد و باران در قرآن (۱۳۴۳)، پدیده‌های جوئی (۱۳۴۳)، سیر تحول قرآن (۱) و (۲) (۱۳۴۴)، بررسی نظریه اریک فروم (۱۳۵۵) و علمی بودن مارکسیسم (۱۳۵۶)، از آثار علمی و فنی فعالیت‌های مذکور است.

فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی مهندس بازرگان بسیار چشم‌گیر و به مناسبت‌های مختلف در جمع دانشجویان و یا در محافل مذهبی و سیاسی، به صورت سخن‌رانی ارائه شده و سپس تکمیل و توسعه یافته و به صورت رساله و کتاب منتشر گردیده است که حاصل آن بیش از ۷۰ اثر اجتماعی و ۱۶۰ اثر سیاسی است.

بازرگان در همان روزهای اول بعد از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، از نظر سیاسی فعال شد و در تشکیل نهضت مقاومت ملی مشارکت کرد و در سال بعد، پس از کشف چاپخانه مخفی این نهضت، به مدت ۸ ماه توسط لشکر ۲ زرهی ارتش زندانی گردید و در همین زندان بود که کتاب «عشق و پرستش یا ترمودینامیک انسان» را به رشته تحریر در آورد.

بازرگان در تشکیل جبهه ملی دوم و مبارزات سیاسی فعالیتی مؤثر داشت و در بهار سال ۱۳۴۰ همراه با آیت‌الله طالقانی و دکتر سبحانی «نهضت آزادی ایران» را پایه‌گذاری کرد. و به نهضت مقاومت ملی نیرویی دوباره داد و نیروهای ملی و مذهبی را در این جمعیت سازمان و توانایی بخشید. حرکت و فعالیت شتابان این جمعیت در آستانه انقلاب شاهی، مهندس بازرگان را به همراه سایر بنیان‌گذاران نهضت آزادی ایران، راهی زندان کرد و پس از محاکمه‌ای طولانی، در سال ۱۳۴۲ توسط ارتش شاهی به ۱۰ سال زندان محکوم شد و در اوایل آبان ۱۳۴۴ به علت اعتصاب در زندان، همراه با ۱۷ تن از یاران به دژ (زندان) برازجان تبعید گردید. در آبان ۱۳۴۶ پس از تحمل ۵ سال اسارت آزاد شد. مهندس بازرگان در طول اسارت به مناسبت‌های مختلف سخن‌رانی داشت و به تحقیق و تألیف پرداخت که حاصل آن ۲ مقدمه بر کتاب، تلخیص یک کتاب، ارائه ۷ مقاله و ۱۱ جلد کتاب علمی و تحقیقی شامل تبلیغ پیغمبر، سازگاری ایرانی، نهضت آزادی هند، بعثت و ایدئولوژی، آموزش قرآن (۱) و (۲) و (۳)، باد و باران در قرآن، پدیده‌های جوئی و سیر تحول قرآن (۱) و (۲) می‌باشد.

بازرگان پس از آزادی از زندان به فعالیت‌های علمی، اجتماعی و دینی خود بازگشت و همت خود را بر اساس ایده‌ای که در سال ۱۳۳۶ در کتاب «احتیاج روز» بر آن انگشت گذاشته بود، صرف رونق بخشیدن به اجتماعات آرمانی، انجمن‌های اسلامی و تشکل‌های صنفی و صنعتی کرد. او در سال ۱۳۵۶ تشکیل «جمعیت ایرانی دفاع از آزادی و حقوق بشر» نقش مؤثری ایفا کرد و در ائتلاف نیروها و سمت دهی به مبارزات مردمی بر علیه رژیم ستم شاهی، سهمی به سزا داشت. در ۱۶ بهمن ۱۳۵۷ قبل از پیروزی انقلاب به عنوان نخست‌وزیر برگزیده شد، اعتصابات صنعت نفت را سامان بخشید و دولت موقت انقلاب را تشکیل داد و به مدت ۹ ماه، سکان کشتی طوفان زده دولت را در دست گرفت و هر چه در توان داشت در برقراری نظم و اجرای قانون و ایجاد آرامش، به کار بست ولی در مقابل نیروهای تندرو و معاند، استعفا را برگزید و از فعالیت در دولت کناره گرفت ولی آرام نشست و در اولین انتخابات مجلس، با آرای بسیار بالایی به نمایندگی مردم تهران برگزیده شد و در فراکسیون اقلیت مجلس همراه با سایر نمایندگان همفکر، به نقد روند انقلاب و حاکمیت پرداخت و آفات و انحرافات آن روز جامعه را، هر طور که توانست به تصویر کشید. بازرگان در خارج از مجلس نیز از طریق «نهضت آزادی ایران» فعالیت سیاسی داشت و پس از انقلاب در پایه‌گذاری «جمعیت دفاع از آزادی و حاکمیت ملت ایران»، مشارکت فعال داشت و با درج مقاله در روزنامه «میزان» و سخنرانی در محافل اجتماعی و ارسال نامه‌های سرگشاده به حاکمیت، همواره در ایفای وظیفه امر به معروف و نهی از منکر و دفاع از مرزهای آزادی، مدارا و ارزش‌های اخلاقی سخت‌کوش و خستگی ناپذیر می‌نمود.

مهندس بازرگان سرانجام وقتی در آخر دی ماه ۱۳۷۳ ایران را به قصد معالجه ترک گفته بود، در نیمه راه، بنا به مشیت الهی، چشم از جهان فرو بست در حالی که میراثی عظیم با بیش از ۳۵۰ کتاب، مقاله و سخنرانی و شاگردان و شیفتگان بسیار از خود به جای گذاشت. یادش گرامی و راهش پر ره رو باد.

